

ki idetéved – önmaga a pap,
 s helyet sem lelhet valami helyett.
 Hasadt torony hull, vedlő vakolat,
 vadult galambraj örvénylőn riad,
 kő kövön omlik, támfal meglazul:
 némult énekszó, nincs egy árva pap,
 porszemnél némább, csak hallgat az Úr.
 A kert kipusztult, a gyom megmaradt –
 megszünteti, ha kit szeret az Úr –
 hű alattvalók görbült fű alatt,
 megigazult nép sarjad gizgazul.

1996–2007

Cséve Anna

„NAGYSÁGOS SZENVEDÉLY” (I)

Mozaikkockák Móricz Zsigmond és a *Nyugat* kapcsolatáról

Az a több mint három év, amikor a *Nyugatot* szerkesztette, szervesen illeszkedik Móricz Zsigmond életműépítésébe – ennek a ténynek nem mond ellene, hogy 1928-ig a folyóirat több évfolyama felvágatlanul, olvasatlanul hevert szobájában, 1933 elején pedig levétette nevét a szerkesztők közül. De ahogy maga nyilatkozta, amikor vállalta a munkát, meg kellett tanulnia a *Nyugat* „kétszerkettő”-jét: „*Azt mondja a nóta, hogy míg a nyúlból nem lesz jáger – addig nem tudja az író se, mi a kétszerkettő, míg szerkesztő nem lesz belőle*” – mondta. A legnehezebb dolog – 1930-ban a *Prágai Magyar Hírlapban* megjelent írása szerint – a szerkesztői „hadvezérség”: Móricz számára ez azt jelentette, hogy az írókat, a kiadót, mindenkit a saját helyére kell állítania, s feladata nem kisebb, mint „*a világ eszményeinek egy irányba terelése*”.

„Sem a nyúlból nem lett jáger”, „sem a krinolinból hózentráger”, ahogy a nóta folytatódik – a *Nyugattól* nem nőtt ki az ország legtevékenyebb, legélőbb szervezete (nem is kellett volna azzá válnia), ám a szerkesztő-részvénytulajdonos számos kezdeményezése, a folyóirat megmentése a csőd széléről és például a *Nyugat* Kiadóhivatal könyvkiadásának felélesztése gyakorlattá vált a 30-as évek második felében (amint Buda Attila A NYUGAT KIADÓ VÁZLATOS TÖRTÉNETÉ-ben megállapítja).

Az erőteljes oda-vissza hatások játékában egy-egy részletre figyelés mindig tanulságos lehet. Az egyik érdekesség, mely azonnal szembetűnik, hogy az író definíciójáról és az írás mibenlétéről ebben az időszakban ír Móricz a legtöbbit, szerkesztőként, megfigyelőként életének „gyakorlati” szakaszát élve. A gyakorlati „korszak” megnevezés Móricztól ered, aki 1929. január elsején a naplójában újévi önvizsgálatot tartva megállapítja, hogy életének ötödik válaszutjára kényszerült. „*Első volt, mikor nem akartam*

bemenni az érettségi vizsgára, mert attól félttem... nem leszek író... Második, mikor otthagytam a teológiát. Harmadik: mikor a hivatalnoki pályát. Negyedik: 1909-ben az újságírást. Mind az írásért. Ötödik ma: otthagynom az epikát a drámáért.”

Az elkövetkező szerkesztői időszak 1929 novemberétől tehát egybeesik az újabb élet-pálya-módosítással vagy másképpen fogalmazva egy új pályakezddés kényszerítő érzésével, hiszen elsősorban Simonyi Máriaival kötött házasságának megterhelő anyagi költségvetésével kapcsolatos: *„Ötven éves vagyok, s a legkomolyabb jövőfélelemmel kell pályát kezdenem. Az életem alaphibája, hogy túl nagy életstandardot vállaltam jövedelmeimhez és lehetőségeimhez.”*

1929-ben tehát óriási súlypontváltás következik be a megírt és készülő színdarabok sorát (NEM ÉLHETEK MUZSIKASZÓ NÉLKÜL, SZÉPASSZONY KOCSISA, ELEKTRA, LÉGY JÓ, HÁZ AZ ERDŐBEN, PACSIRTASZÓ) tekintve. A színpad gyakorlati útvesztői – a közönség megfigyelése – után jön a folyóirat s a körülötte lassan kibontakozó írói tábor: *„Írók jönnek össze nálam, s a vitáikat elméleti kérdésekről úgy hallgatom, mint egy üzletember. Hadd vitatkozzanak: nekem dolgoznak. Milyen távolság jan. 1-je óta. Nálam.”* „Nekem dolgoznak” – olvassuk –, ez már a szerkesztői megnyilatkozás egy formája, Móricz feltöltődik a beszélgetők által, hiszen *„lelki összeköttetésben”* van egy csomó íróval. Ha hinnénk Móricznak, ez az újfajta szerep számunkra azt sugallná, mintha epikus (szerzői) énje zsugorodásban lenne, mások írásaiért él, azok pre- és posztfázisában, azt megelőzően és azok recepciójában csatlakozik az alkotófolyamatokhoz: megesik, hogy egy nap alatt három regényt és tizenöt novellát olvas. Cselekvőként is közbelép: egy támogatásért könyörgő nincstelen vidéki újságírónak az átnyújtott pengők mellett egy kötet üres papírt nyom a kezébe, hogy írja meg cserébe a tarhások „regényét”. Móricz mint megrendelő a cikkek gyarapodását ügyeli, mint apa gyermekei növekedését. Számos írásában vállalja ezt a státust – *„a művészet atyai foglalatosság, nem engedek bilétás koldust faragni a költőkből!”* –, *„üzleti vállalkozást”* alapít, *„foglalkoztat”*. Mégis kétkedéssel fogadjuk a fenti állítás egyoldalúságát, Móricz nem arról híres, hogy distanciát tart. Február 2-án jegyzi a naplóból: *„Szeretem Rembrandtot, mint magam jobb példányát. De ő talán még jobban odaadta magát a lelki életnek. Nem kérdés: ő odaadta magát – én is megtehettem volna, s nem tettem meg. Egyáltalán, hogy is vagyok én a művészettel? Sok adottság és majdnem semmi filozófia. Ösztönélet.”* Nem hihetünk az írónak, még szerkesztői pozíciójának sokszor lírai felhangú megfogalmazásai is ezt támasztják alá. *„Különös, különös érzésem van. Lelkek jönnek, láthatatlanul egy új élet lopózik az életembe. Emberi életek lépnek rám, hogy tovább haladjanak s nekem idegen életet éljenek. A Nyugat.”* (1929. december 22.)

Vajon hogyan formálódik tovább a publicisztikából, a naplóból és szépirodalmi szövegekből rekonstruálható szerzői-szerkesztői alakzat, hol vannak rejtett tűréshatárai? Mit jelent ez a lelkiség? Vagy másképp feltéve a kérdést, miféle dialógusban élés biztosítja mégis a folyamatosságot a megnyilatkozások háttérében?

Nyugat-érzések

Közismert tény, hogy a *Nyugat* átvételét hosszú tárgyalássorozat előzi meg, melyben Babits is, Móricz is szokatlan lendülettel és kitartással exponálja magát. Ám ha kitaranjuk az eseményekből a részvényeken, az anyagi hozzájárulás, a szerkesztői kompetenciák és jutalékok mértékén folyó alkudozások tartalmi mozzanatait, a háttérben könnyen láthatóvá válik az az instabilitás, mely az író döntéseit jellemzi, s mely a folyóiraatra mondott ígének és nemek gyors egymásutánjaiban kulminálódik.

Móricz november 2-án a folyóirat megszerzését tűzi ki célul, 3-án kijelenti, *„nem akarom átvenni a Nyugatot”*. 5-én már költségvetéseket készít, 6-án mégis az egész kérdés

„kikapcsolását” tervezi, majd egymás után háromszor vesz végleges búcsút tőle, 7-én úgy tartja, „egy napig”, 9-én már „három napig szerkesztője voltam a Nyugatnak”. November 11-én pár óra alatt fordulnak meg érzései, fél 12 és 5 óra között, úgy tűnik, végleg elveszti a reményt, de talán csak azért, hogy még erősebben vágyjon rá, mert 12-én végül elvállalja a *Nyugat* szerkesztését – Babits mellett.

A tíz naptól hét, közben alig 24 óra „fegyverszünettel”, sajátos felfokozott érzelmi állapotban tartja, az igen-nemek árnyékában a szeret-nem szeret kérdést véljük felvillanni. „Az nagy dolog: a szerelem. Nagy a szenvedély” – fogalmazza meg később a *Nyugat* szerkesztésének „nagyságos szenvedélyét” a HUSZONÖT ÉV című ünnepi beszédben. Állandó izgalom, veszélyérzet, sajnálat, hiúság, idegesség, undor... s a „későn jött nekem” kételye.

1936-ban a folyóirattól való végleges megválás ugyanilyen intenzív érzéseket kelt majd, amikor nevének levételét kéri a folyóiratról: „félőrai remegés”, „neuraszténikus izgalom”, „valóban most is el van fúlva a lélekzetem [!]. Mintha lázas betegség tört volna ki rajtam” (1936. július 14.). A *Nyugat*-vész ekkor, már ki tudja, hányadszor betegíti meg. 1929. december 15-i naplójából megtudhatjuk: „Két hélig beteg voltam.” 1930. szeptemberben: „Még beteg is lettem, s az ágyban ért a Gellért Oszkár telefonja.” 1933-ban Babits is fekszik, a betegség mindkettejüket eléri az események fordulópontjain.

Ezzel egy időben bontja ki Móricz az új magyar optimizmus programját. Ujjongó, energikus, magabiztos 1930-ban s 1931-ben is: „A *Nyugat* mostani munkássága jó jel”, „örömmel és lelkesedéssel vagyok tele”, „Öröm a gazdasági vásár”, „építő magyarság”, „Optimizmust várnak a szívek... mikor lehet lesz már dolgozni”, „adjanak alkalmat a munkára”...

Miközben maga alig bírja, a szakadatlan munkával a harmincas években majd sokszor felpanaszolt agykimerülés felé halad. „Most itt vagyok ötvenkét évesen, és fáradni érzem magam. Rohamosan fáradok, automaticæ tartom fenn magam. Kell nekem az, hogy vásárba járjak napról napra, s ott a nevemet viccesen írjam oda egypengős könyvekre? Kell nekem, hogy a *Nyugattól* boltot csináljak, s egyre nagyobb dolgot veszek magamra? Hogy boltosok módjára hízelegjek a vevőknek és megrendelőnek? Nem nagyobb megalázkodás ez, mint a hatalom emberei előtt való? Hiszen ha azok előtt így megalázkodnék, sokkal kisebb munkával nagyobb anyagi eredményt érhetnék el. Hát az embernek el kell bújni és lealázni magát, hogy meg tudjon élni? S ha ezt teszem, nem kerültem ellentétbe írói munkám szellemével? És miért?”

Az Osvát Ernő halála utáni válságos döntési helyzetet majd 1933-ban Miklós Andor halála súlyosbítja, két kiadójának elvesztése újabb és újabb számvetés kényszerével nyomasztja, s adósságai is nőnek. Mégis ennek köszönhetjük az egyre sokasodó naplólapokat s az újabb munkaorientációt, a későbbiekben más, a színházhoz és a szerkesztéshez „gyakorlati” szempontból és célokból hasonlatos tájékozódását, például a film felé.

„*Hinár, lidérc, délibábkergetés*” – kérdezi Móricz Virág MÓRICZ ZSIGMOND SZERKESZTŐ ÚR című könyvében – *A családai szótárban ezt inkább Móricz-tempónak hívják.*” 1929. november 2. és 5. között még Babits Mihálynak és Gellért Oszkárnak, az íróbarátoknak akarja megmenteni a folyóiratot. 5-én este azonban történik valami, ami fölgújtja a fantáziáját, a „*lidércálm*”, melyért érdemes a szerkesztői és kiadóhivatali pozíciókért küzdeni: a nemzeti koncentráció gondolata.

Az 1929 és 1933 közötti éveket a legjobban dokumentált *Nyugat*-korszakként emlegetik, többek között a MÓRICZ ZSIGMOND SZERKESZTŐ ÚR-ra támaszkodva. A nemzeti koncentráció első előfordulási helyét idézem: „*Most a Pannónia asztal furcsán fejemre szakasztotta a Nyugatot. Babitsnak akartam megmenteni s egyszer csak kedden este [november 5-én] az asztalnak, Földi hozott egy új programot. A Nyugatról levenni az Ignótus nevét, főszerkesztő csak én lehetek. Én volnék az egyetlen, aki a nemzeti koncentrációt megte-*

remthetem. Ez a két szó: »nemzeti koncentráció« *fölgújtott*. Abban a pillanatban elfogadtam.”

Az antikvával szedett sorok kimaradtak a könyvből, a naplókéziratból azonban ki-világlik, hogy Ignótus nevének levétele Földi Mihálytól, *Az Est-lapok* munkatársától (is) eredt, átvitt értelemben a negyvenezres példányszámú sikerlap felől indult, a Móricz nevéhez fűződő program kissé valóban újságíró, politikai felhangú megfogalmazása úgyszintén. (Ezért kereste fel azonnal, két nap múlva Miklós Andort, az Athenaeumot, műveinek kiadóját anyagi támogatást kérve.) A nemzeti koncentráció gondolata azonban olyan előzetes Móricz-élményekre csatlakozik rá, hogy bár *utólag*, de e szavakkal jegyzett *Nyugat*-koncepció lesz belőle.

Móricz a húszas évek második felében az elszakított magyar lakta területeken, szlovenszkói és erdélyi útjain „külön magyar irodalmakra” és a „kultúrcentrum utáni vágyra” figyel fel. „Azután ez az egész út bennem lassan átalakult valami különös anyaggá, mint minden: regénnyé. Itt találtam meg a nagy magyar ideált, az erdélyi fejedelmek legnagyobbikát, Bethlen Gábort, s itt értettem meg Erdélyt s a magyarság tragédiáját.” (JULIANUS BARÁT ÚTIRAJZA. *Nyugat*, 1927.) A határon túli utak a Bethlen Gábor-regényt s a magyar szellemi koncentráció gondolatát erősítik meg az íróban, a nemzeti koncentráció ideájában a szerkesztő erre támaszkodik.

Talán ez a magyarázata annak az erőteljes hadvezéri stratégiának, melyben a *Nyugatban* való nagyobb részesedésért cselszövésbe keveredik: „Én ebben a cselszövényben Bethlen Gábort követtem, aki a törökkel tette meg magát Erdély fejedelmének.”

A következő, eddig ismeretlen feljegyzésben a napló szerzői énje saját hősiére mutat mint felbujtóra, vagy fordítva, az események egy sajátos fordulópontján a fikció lesz számára a referencia a szerkesztői arculat kiformalásához:

„1929. november 16., szombat

Tegnap elkövettem életem első becstelenségét.

Hallatlanul izgat és sért, hogy a Nyugatban igen nagy anyagi jövedelmet érzek, és ezt kénytelen leszek egyenlő arányban megosztani Babitscsal. Csak azért, mert véletlenül pár órával megelőzött. Én féltizenkettőkor telefonáltam Fenyőnek, hogy d. u. 5-kor a Nyugat ügyében találkozunk. Utánam félórával telefonált Babits, hogy jöjjön hozzá. Mivel Fenyő azt hitte, hogy én arra akarom őt kapacitálni, hogy adja a Nyugatot Babitsnak, elment hozzá, és oda is ígérte. Ötkor, mikor én jöttem, hallatlan zavarban volt, már nem volt ura a Nyugatnak.

Most aztán minden erőszakom után is úgy csinálta meg a szerződést, a szindikátusit, hogy még rosszabb eredményt ad nekem, mert a három szindikátusi tag csak egyenlő arányban szerezhet jogokat, és osztozhatik minden elérhető jövedelmen.

Így én, aki megvettem a Nyugatot, és aki egyedül csinálom belőle valamit, nem érhetek el többet 1/3-nál. Pedig Babits ott van 15 éve, ha tudna szerkeszteni, megcsinálhatta volna. De szegény nem tud semmit. Egyetlen üzleti gondolata nincs. Erre beszéltem egy ügyvéddel, Miklós öcsém barátjával, de az csak megerősített abban az érzésemben, hogy valamit kell csinálni.

Találkozót kértem Fenyőtől, előbb Gellértől.

Gellértnek mondtam, hogy mi van bennem. Erre ő azt mondta:

– *Mit szólnál ahhoz, ha én megvenném a Fenyő részét, és előzetes írást adnék arról, hogy a szavazatomat te gyakorlod.*

Ránéztem: strómannak ajánlkozik.

– *Helyes.*

Ebben megegyeztünk, s elmentem Fenyőhöz.

– *Miksa, mondd meg, van-e arra lehetőség, hogy én valaha a részvénytöbbséget megszerezsem.*

– *Ha Babits beleegyezik.*
 – *Ő nem egyezik bele, ilyenformán én nem vállalom a dolgot. Már én beszéltem Miklóssal [Miklós Andorral], Athenaeummal. – Menjen Mihály, beszéljen.*
 – *Nézd, Zsigám, míg én itt vagyok a szindikátusban, másat nem tehetek.*
 – *Mondd, nem volnál hajlandó átadni a részvényrészedet Gellértnek?*
 – *Nagyon szívesen.*
 – *Akkor vedd bele a szindikátusi szerződésbe.*
 – *Gellértet jobb barátodnak tartod, mint engem?*
 – *Ebben igen – s nevetünk.*
 Gellért aztán elment Babitshoz, s előre kitervelte, hogy azt fogja mondani neki:
 – *Engem bánt, hogy engem kihagytatok a lap borításáról, annak is ki vagyok téve, hogy egyszer csak kidobtok. Egyezz bele: 5-én a Fenyő részét annak idején, ha én 12.000 P-t tudok kölcsön szerezni, megvegyem.*

Mihály beleegyezett, telefonálta egy óra múlva Gellért.

– *Már Fenyővel beszéltem, s ha ti ketten beleegyeztek, nem kételkedem, hogy Zsiga is.*

Így jött létre a complot.

Csak egy gyanús. Mikor Gellért este a kávéházban referált, azt is elárulta, hogy neki tényleg megjött a kedve, hogy valóban harmadik legyen.

Nem tudom, mért, ezt a megérzést akkor engedtem elrepülni, csak utólag jutott eszembe, mi is volt ez?

Ma hozzák el a szerződéseket, akkor Gellérttel okvetlen aláíratom az előzetes levelet.

Én ebben a cselszövényben Bethlen Gábort követtem, aki a törökkel tétette meg magát Erdély fejedelmének. Csak úr legyek, a többi az én dolgom. Anélkül egyáltalán semmi kedvem. Itt a kommunizmus abszurditása. Nincs közösségért való szenvedélyes harcvágy. Azért emeli az ember a közösség névóját, hogy a magát emelje. Bethlen Erdélyért harcolt! – Magáért harcolt. Neki kellett az, hogy Erdélyt dagassza: ő volt Erdély.

Érdekes, hogy az asszony vele megy az urával a bűnbe. Mária, aki érzése szerint folyton az egyenlő arány, kímélet és igazság mellett állt, egy szóra megértette s elfogadta a Gellért-féle csel. Így viszi bele a férfit a feleségét akár a gyilkosságba.

Különbösen úgy gondolom, az a cél, hogy a saját első ajánlatomat végrehajthassam, vagyis Gellért 20%-ot, Babits 30%-ot és én 50%-ot kapok a jövedelemből.

Ha lesz.

Gellért különben furcsa átalakuláson ment át. Azt mondja, mondtam Babitsnak, hogy nekem ugyanolyan jogom van, mint nektek, és én is tudok 12.000 P-t szerezni erre a célra. S ezt olyan őszintén mondta, hogy én estem gondolkodóba. Azt kellett volna neki mondani, hogy: »kedves Oszkár, 8 éve vagy a lapnál, ha tudtál valamit, megcsinálhattad volna. S Babits 15 éve van ott, ő még jobban. Te hoztad az ideát, hogy mentsd meg az én számomra, most ne kereszted.»

S nem szóltam. Majd én elintézem. Gondoltam.”

Nem tudjuk, aláírt-e Gellért bármilyen elismervényt, hiszen annak vázlata csak Móricz Nyugat-Napló jegyzeteiben van papírra vetve: „ezennel kötelező ígéretet teszek, s vállalom azt, hogy kívánságodra s költségedre [!] bármikor átveszem Fenyő M-től az ő Ny.-részesedését, s így belépek a Ny. Szindikátusba, ahol az én szavazatomat te gyakorlod”.

Az azonban bizonyos, hogy a Gellért-féle csel túlnőtt Móricz „cselszövényén”. Túl jól sikerült, az író is „rászedte”, s elindította azt a folyamatot, melyben a folyóirat körül 1929-ben lévő tárgyalás gyötrelmes hét napjában szerepet játszó – Fenyő Miksa, Babits Mihály, Móricz Zsigmond – minden részvényét 1933-ban Gellért Oszkár szerezte meg.

„Anyám háza a keleti” – „Apámé a nyugati, a jövő”

Az ÉLETEM REGÉNYÉ-ben olvasható: „*Anyám háza a keleti: ez a fészek, az eredet, az ex oriente lux. Apámé a nyugati, a jövő, a kultúra iránya...*” A kelet-nyugat metaforával az író a szüleitől kapott ellentétes irányultságú örökségét illusztrálja. Az anyai és apai pólus vonzásköréhez tartozónak vélt testi-lelki, sőt alkotói tulajdonságainak számbavétele más-hol is következetesen visszatér írásaiban. A keleti pólust az istenhit, a magyar glóbus, a Kossuth- és Jókai-imádat (mese) jelképezi, valamint „*beszédének prúd és szelíd*” nyelvezete, a nyugatit az indulatok, a tekintély, a munkabírás, a vállalkozás.

A reflexiók tehát messze túllélik a pathogenezis formáit, a nyugatnak mint *a jövő és egyben a kultúra* irányának megjelölését amúgy sem lehet másnak mint *alkotói értelmezésnek* tulajdonítani: „*A két pólus között szikra pattant, s lettem én.*”

Az ÉLETEM REGÉNYÉ-ben olvasható önvallomás szimbolikájának filozófiai olvasata is van, az író is ezt sugallja, hiszen hozzáfűzi: születése „*csupa szimbólum*”. A kelet-nyugat irány a nap járását, kelését majd önmagához való visszatérését mutatja, a kép születéssel való „egyesítése” az életrajz vonatkozásában azt a folyamatot jelképezi, melyben felépül „*a tudat napja*”, az írói tudatvilág. Vagyis az író életének „regényé”-ben nemcsak életrajzi, hanem alkotói *eredetmítoszt is megfogalmazza.*

Móricz naplójában a két pólus közötti haladási irányt ki is fejt, a hosszú sikertelenségtől, az anyai ág hagyományai miatt vállalt teológiai tanulmányok félbehagyásától, a *Nyugat* számára írt első sikerregényéig, „*az irodalomban szokatlan nyers képekkel és szabados szokimondással*” megírt SÁRARANY-ig, az anyai pólustól való elszakadástól az apai oldal vállalásáig. A kijelölt pólusok között pályát bejáró nap – alkotó géniusz – földrajzi haladási irányát Ady is használja első, a HÉT KRAJČÁR-ról írt, Móriczot köszöntő cikkében, éppen abban az értelemben, amit a *Nyugat* reprezentált, „*a magyarságnak a nyugati nagy népek szellemi életébe való bekapcsolódását*” ünnepelve.

A nyugati pólusba való beérkeztetés a folyóirat küldetése – ez a témája Ignotus be-köszöntőjének: „*Urak, akik parasztok, parasztok, akik urak. Eszkimó vagy skandináv, rendi alkotmányú és frauenrechtleres, de kelet népe. Kelet népe – s e perctől fogva nem idegen.*” A folyóirat igyekezetét égtájak és kultúrák összekapcsolására, illetve azok szintetizálására többen is megfogalmazzák, 1912-ben Móricz is kifejti: „*az írók, mintha csak két pólus körül rendeződnének el, két irányban nagyon közös jellemvonásokat mutatnak. A két pólus közül az egyik nyugatra esik, ez vonzza a magasabb európai nívót kedvelőket, a másik keletre, ez a speciális magyarosokat. [...] Ezt a különös távolságot szokták egymással szemben magyaroságnak s támadáskor nemzetietlenségnek nevezni. De ez a vonás egészen mellékes az egyes művek értékére nézve. Mellékes, mert erőszakos, ráfogott és csak látszólagos. Az író nem adhat mást, csak ami lényege.*” (MAGYAROSSÁG ÉS NEMZETIETLENSÉG.)

A témát Babits Mihály is összefoglalja 1937-ben a *Nyugat* harmincéves évfordulóján A MAGYAR KULTÚRA KÉT PÓLUSA címmel: „*A magyar kultúrának Szent István óta mindig két pólusa volt. Egyik az ősi, ázsiai, keleti pólus, a másik a nyugati. És a magyar kulturális élet csak akkor tudta erejét megtartani és kifejteni, ha mindkét pólussal megvolt az összeköttetése és viszonya. A Nyugat sohasem vesztette szem elől a két irányító csillag egyikét sem. Nyugatosok voltunk, igen – de nem szüntünk meg ugyanakkor magyarok is lenni.*”

1929. november 2-án, amikor Móricz még nem gondol arra, hogy szerkesztői posztot vállal az Osvát Ernőt veszített *Nyugatinál*, már foglalkoztatja az átalakítás lehetősége, a pólusok közötti közlekedés irányváltása: „*átvinni a Nyugatot Keletre*”. A szimbolikus irányultság nem a folyóirat megszüntetését jelentette, bár ez a gondolat is meg-

fordult a fejében, nem is a kultúrától való távolodást (bár a kultúra és civilizáció fogalmát jóval árnyaltabban értelmezte), hanem a keletnek – szintén Adyt idézve: „*ahonnan a nap jönni szokott*” – újrafelfedezését, új tehetségek felfedezését.

Az ÉLETEM REGÉNYÉ-ben megfogalmazott eredetmítosz nem más, mint a folyóirat, sőt a magyar kultúra személyre szabott olvasata – s ez még akkor is igaz, ha Móricz Zsigmond a nevét éppen ekkor választja le a folyóiratról.

Köztudomású, hogy Móricz és Babits, a két szerkesztő kétszerkettőjét tekintve, az irodalomtörténet-írás Móricz részéről a folyóirat anyagi helyzetének jobbítására, az olvasótábor kibővítésére irányuló szervezői kvalitásait s a paraszti származású írók tehetségkutatását, valamint a határon kívül rekedt magyar írók szerepeltetésének szándékát emeli ki. Pedig egyikük sem nélkülözte az érzelmi-intellektuális reflexiókat a közösen birtokolt folyóirattal kapcsolatban. Talán egyedül Kenyeres Zoltán emeli ki: „...*nagy volt a különbség Móricz földben gyökerező, életes irodalomfelfogása és Babits elvont filozófiai igénye között – bár Móricz intellektualizmusát és Babits empirikus ismereteit jócskán alábecsüli az utókor*”. Az intellektualitásnak, ha van rejtőzködő formája, az íróé is efféle lehet. Móricz mindig személyes, s ezt az általa ösztönösnek vagy lelkinek nevezett attitűdöt – „*lélek-effektust*”, melyet az írás alapjának tartott – talán a „*bennefoglaltság*” nézőpontjának nevezhetnénk.

(Folytatása következik.)

Pollágh Péter

A TÜKÖR EMBERE

Dezírés Kánon
kitolta két tüköröm,
Ön-korcását ne lássa.

Talicskán tollak,
Temetetlen Üveg:
virágos fák alatt
utunk az utolsó.

Én téged nem látlak,
csak szagod érzem,
rossz vagy, mint a Pénz,
rossz vagy bajtársnak;
s a Rossznak nincs arca,
de képe van,
és Isten abban benne van,
mint versem a Nyugatban.